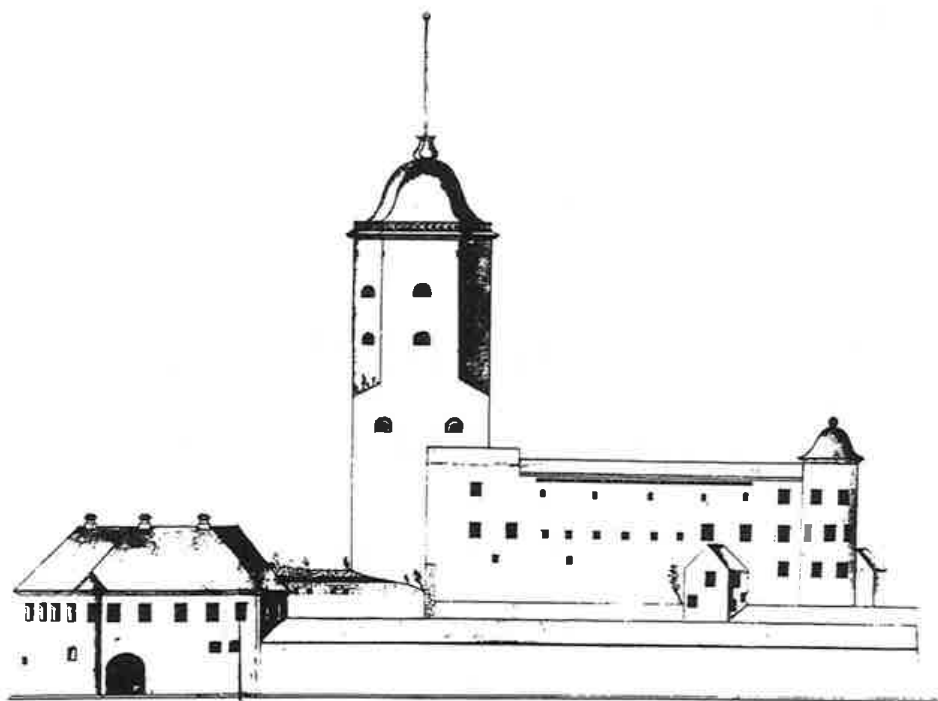

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
10

HELSINKI 1992

Vuonna 1993 700 vuotta täyttävä Viipurin linna v. 1797.

ISBN 951-96575-0-9

 Etelä-Saimaan Kustannus Oy – Lappeenranta 1992

Viktor Dmitriew

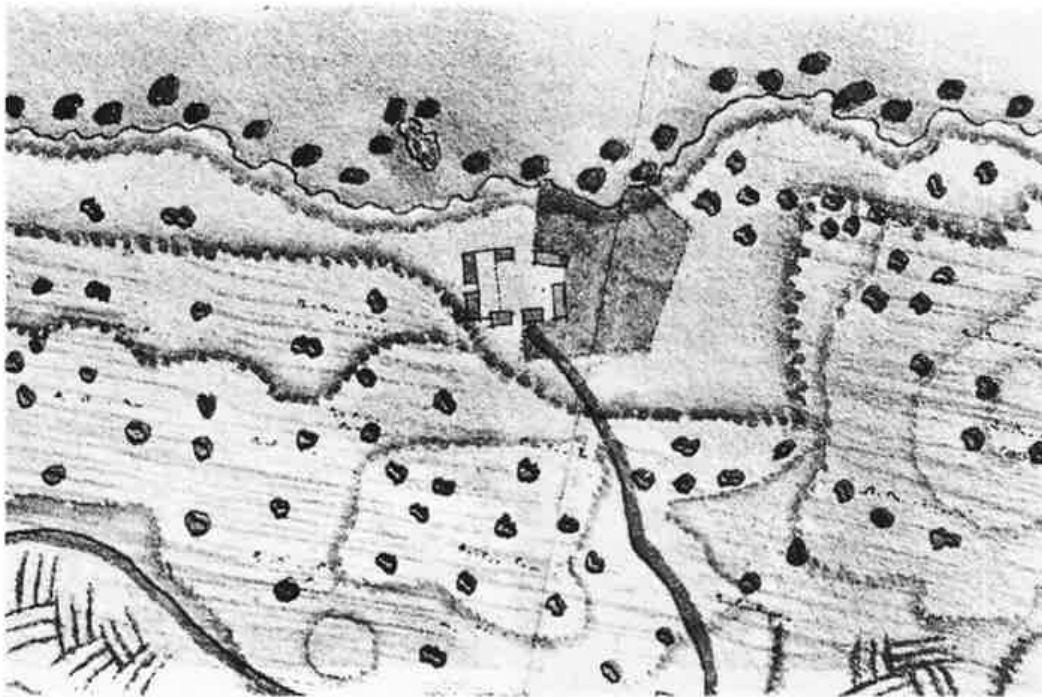
Monrepos

”Entisaikojen tarina! Menneiden vuosien teko! Virtojesi kohina, ah Lora, herättää menneisyyden muiston. Metsiesi humina, Garmallar, hyväilee korviani. Näetköhän sinä... kanervan peittämän kallion? Kolme vanhaa kuusta taipuu sen huipulta, sen juurella viheriöi kapea laakso, siellä huipulla, vuorikukkanen huojuttaa valkoista päätänsä tuulen huokauksesta. Yksinäisenä seisoo siellä karhiainen, pudottaneena harmaantuneen partansa. Kaksi kiveä, maahan kasvaneina, nostavat sammalpeitteisiä päitänsä. Vuoripeura pakenee tältä paikalta, koska se näkee harmaan aaveen seisovan vartiossa, sillä sankarit lepäävät... kallion juurella, kapeassa laaksossa. Entisaikojen tarina! Menneiden vuosien teko!

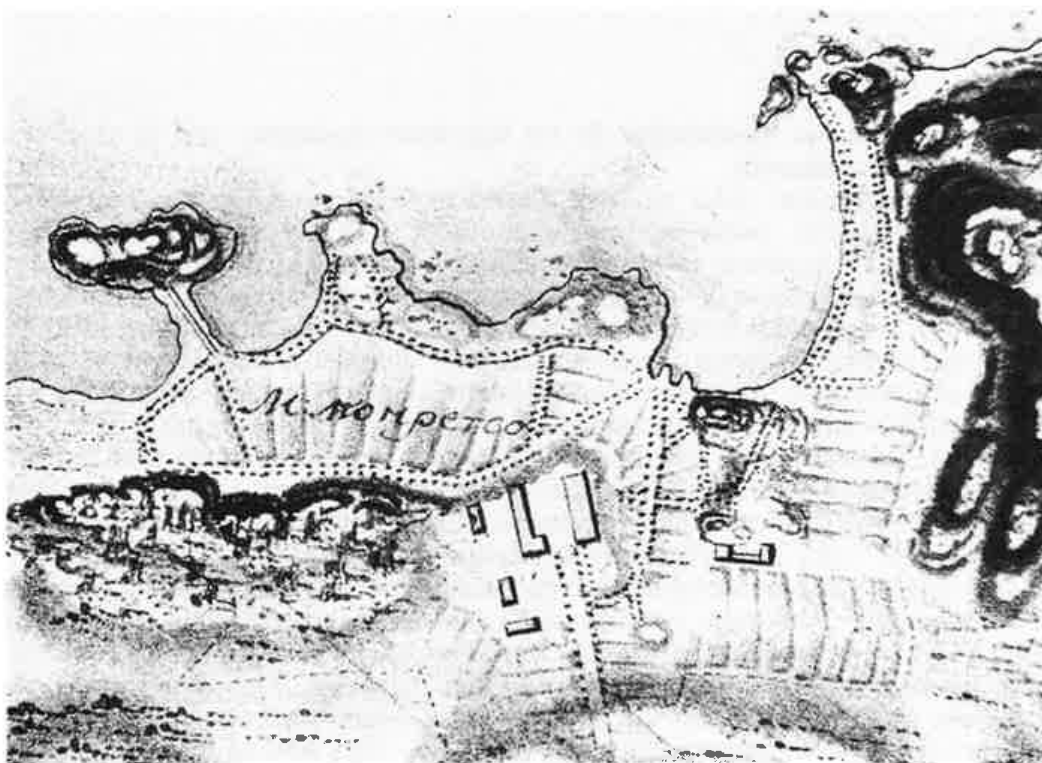
James Macpherson
”Ossianin runoelmia”

Matka Pietarista Viipuriin on lyhyt — sähköjuna kulkee matkan vajaassa kolmessa tunnissa. Esikaupunkien jono vaihtuu Karjalan kannaksen havumetsiin, maisema saa yhä enenevässä määrässä erikoisia, ”pohjoismaisia” piirteitä. Lähempänä Viipuria on huomattavasti enemmän graniittikiviesiintymiä, ja vihdoinkin, ne eivät ole enää kiviä, vaan kokonaisia kallionharjanteita, jotka ovat maiseman huomattava erikoisuus. Juna on ylittänyt kahden rakenteellisen alueen rajan. Vahvan sedimenttilajeista olevan pintakerroksen alta, joka muodostaa itä-Euroopan mannerlaatan, paljastuu sen kalliooperustus — Baltian kidekilpi. Sen pohjoisraja kulkee napapiirin takana, mutta sen alue kuuluu erityiseen fyysismaantieteelliseen kokonaisuuteen — Fennoskandiaan. Karjalan kannaksen pohjoisosa muodostaa tämän kokonaisuuden eteläkärjen. Pietarin alueella siitä oleva osa on vähäinen, vain viisi prosenttia koko alueesta.

Baltian kilven tektooniset murtumat ovat miljoonia vuosia sitten muovanneet Viipurin ympäristön ulkomuodon. Kalliojonot ojentautuvat yleensä luoteissuuntaan. Pystysuorat kallioseinämät, jyrkät rinteet, terävät ulkoneumat merkitsevät murtumien linjat. Ulkomuodon muodostuksen saattoivat loppuun valtavat jäätiköt, jotka tasoittivat kallionhuiput, hioivat niiden pinnan, levensivät ja syvensivät halkeamia, jotka muodostuivat vuonoiksi ja järviksi. Jäätiköt taas jättivät kalliojonoihin graniittiröykkiöitä ja moreenia — kivi- ja sepelikerrostuman, hiekan ja saven sekoituksen. Maaperän ohut kerros, luonnon tuhatvuotisen ponnistelun tulos, muodostaa hyvän pohjan tuuhean sekametsän kasvulle. Viipurinlahden pinta jakautuu moniin

Monrepon kartanoalue vanhan kartan mukaan.

Monrepon kartanoalue nuoremman kartan mukaan.

Ludwig Nicolay tuntemattoman maalarin mukaan, Pietari Eremitaasi.

saariin, niemiin ja kannaksiin. Se on luotoinen maisema, vesi ja maa sen tasa-arvoiset elementit.

"Tätä kaupunkia, joka sijaitsee Suomenlahden poukamassa, huuhtelee vesi kummaltakin puolelta, mutta muualta sitä ympäröivät hiekkaiset pellot, matalat kummut ja graniittikalliot, jotka kaikki ovat metsättömät" — näin luonnehditaan Viipuria "Viipurin läänin kuvauksessa" 1700-luvun lopulla. Karut kalliot synkensivät hedelmättömyydellään, paikan autio ja äänetön luonne ja vain heikosti näkyvät ihmisjäljet muistuttivat siitä korkeasta hinnasta, jonka ihminen maksoi olemassaolostaan täällä. Runoilijat ilmaisivat erittäin emotionaalisesti: "Tämä on taivas, aina utuverhon peittämä, tämä on maa, näennäisesti rautainen, kaikki tällä seudulla täyttää mielen kauhulla ja surumielisyydellä", kirjoitti "Paul et Virginien" tuleva kuuluisa kirjailija, Rousseau'n oppilas ja villin luonnon ihailija Bernardin de Saint-Pierre, joka oleskeli näillä seuduilla vuonna 1763.

Nykyajan Viipurin kaupunkikuvaan kuuluvat Viipurinlahden suuret ja pienet saaret. Kaikkein suurimmalla saarella Linnansaarella (venäjäksi Tverdysh) oli jo keskiajalla linnalle kuulunut karjatila. 1500-luvun puolivälin kartoissa tätä saaren koillisosan paikkaa kutsuttiin Vanhaksi Viipuriksi. Legenda on yhdistänyt sen karjalaisten asuttamaan kaupungin edeltäjään, päätepisteeseen muinaisen Vuoksen vesitielle, joka yhdisti Laatokan pohjoisosan Itämereen. 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa saari oli vuokralla Viipurin porvareilla ja sen ruotsalaisen hallinnon jäsenillä.

Vuonna 1710 Viipuri tuli Venäjän keisarikunnan yhteyteen Pietari Suuren sanojen mukaan "Pietarin kovaksi tyynyksi", Viipurin linnakaupunki kun turvasi Pietaria. 1700-luvun puolivälistä alkaen louhittiin Viipurinlahden saarilta ja rannoilta suuret määrät viipurilaista graniittia kuljetettavaksi Nevan suulle. Arkkitehtien tekemien mallien mukaan hiottuna se loi kauneutta muille rannoille, "vakavaa, soinnukasta ulkomuotoa" uudelle pääkaupungille. Klassismin rakennustaiteilijat käyttivät hyväkseen kivien suurten pintojen taiteellista ilmeikkyyttä, laattojen asettelua oikeaan muotoon, arkkitehtuonista jakoa säännöllisesti rytmitettyä.

Linnansaari on aina ollut valtion omaisuutta ja se on annettu linnan komendanttien käyttöön "pöydän antimina". Vuonna 1760 sen isännäksi tuli ylikomendantti Pjotr Aleksejevitch Stupischin, joka oli venäläisten ammatti-insinöörien ensimmäisen sukupolven edustaja. Vuonna 1731 hän lopetti Pietarissa insinöörikoulun, jonka Pietari I oli perustanut sotainsinööriakademieita varten. Hän aloitti uransa Viipurissa vahvan linnoitusvyöhykkeen Annan linnoituksen rakennustyömaalla. Vuonna 1759 hänet nimitettiin Viipurin ylikomendantiksi, jonka hallintaan kuuluivat Viipurin lisäksi kaikki venäläiset linnat Ruotsin rajalla.

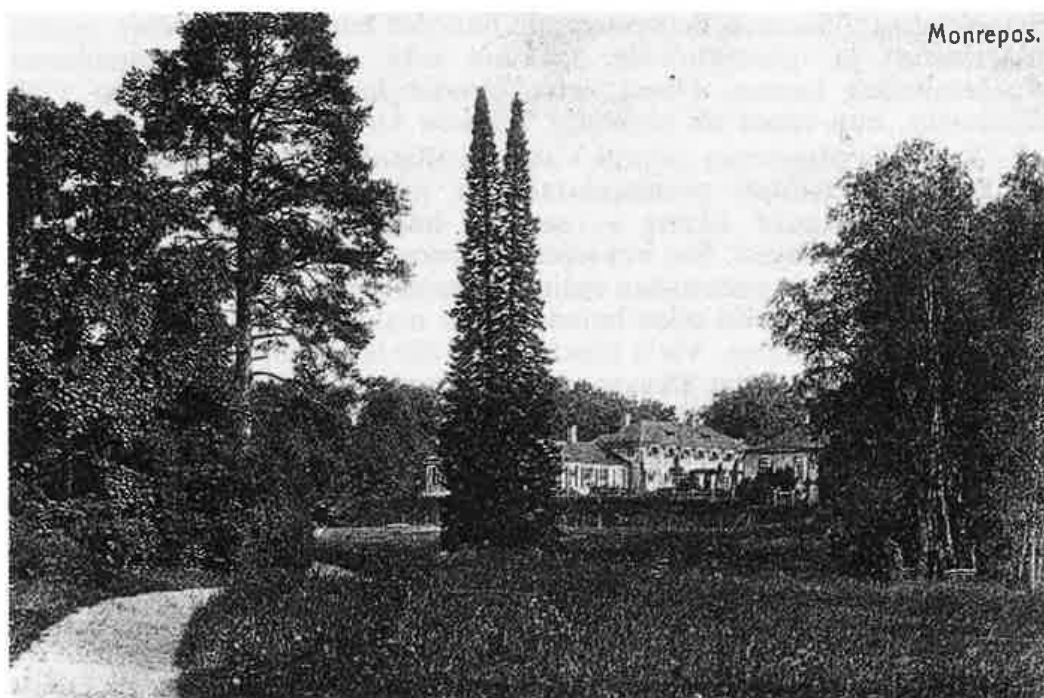
Vuoden 1762 vallankaappauksen suoranaishenkilönä osallistujana Stupischin kuului niiden etevien hallintomiesten joukkoon, jotka kohosivat Katariina II:n hallitusaikana. Häneen voitaisiin liittää kuvaus, jonka Wigel oli antanut hänen veljestään, penzenskiläisestä kuvernööristä I. Stupischinistä: "Hän lukeutui niiden vakavien, annettujen määräysten tarkasti täyttäjien joukkoon, jotka olivat hyödyllisiä siellä, missä järjeilyt olisivat voineet vain sekoittaa asiat... Hän oli vakavamielinen ja kokonaan kunnian, hyvyyden ja oikeudenmukaisuuden täyttämä. Vuonna 1773 Stupischinille kokeneena rakennusinsinöörinä annetaan tehtäväksi "harkinnan mukaan" laaja rakentamishjelma: "Suomen departementin linnojen kunnostus". Siihen sisältyi materiaalien ja työntekijöiden hankinta sekä sopimuksien solmiminen urakoitsijoiden kanssa. Nämä velvollisuudet hän suoritti vuoden 1780 jälkeenkin, kun hänet oli nimitetty Viipurin kuvernööriksi.

1770-luvulla Stupischin järjesti Vanhaan Viipuriin omaa residenssiään ja täällä alkoi hahmottua puistokokonaisuus, joka tulevaisuudessa — tosin vasta toisen isännän aikana — saavutti huomattavan taidekulttuurisen muistomerkkin maineen. Sen konseptio muodosti perustan paikallisen luonnonpuistomaisen esteettisten ominaisuuksien ymmärtämiseen, ja taiteellisen muodon perustaksi tulee luonnonkiven mahtava kauneus sen kaikissa moninaisissa muodoissa. Vielä toistaiseksi 1700-luvun loppupuolella maisemallisen puutarhan ideat alkavat vasta tunkeutua venäläiseen kartanokulttuuriin, ja maatila (mikäli meidän aikaamme säilyneet asiakirjat antavat luvan olettaa) rakennettiin perinteisten kanoonien mukaan. Puinen kartanorakennus sijoitettiin irtomaasta tehdyn terrassin reunalle; sen loivalle alholle istutettiin puutarha. Suorat lehmuskujat ovat säilyneet meidän päiviimme saakka alkuperäisen akselimaisen asemakaavan mukaisesti. Stupischinin aikana kartanoon rakennettiin myös puutarha ja suuri kasvihuone. Vielä ei kuitenkaan oltu omaksuttu sellaista taiteellista näkemystä, joka olisi yhdistänyt kartanokokonaisuuden ympäröivään kalliomaisemaan.

Seuraava, ohimenevä kartanonomistaja oli Württembergin prinssi Friedrich, kruununperijä Paavalin lanko, joka jäi kartanon historiaan sen vuoksi, että antoi tälle eristetylle seudulle runollisen nimen, joka jäi ainaiseksi

Kartanon päärakennus

Kartano sisäänkäynnin puolelta

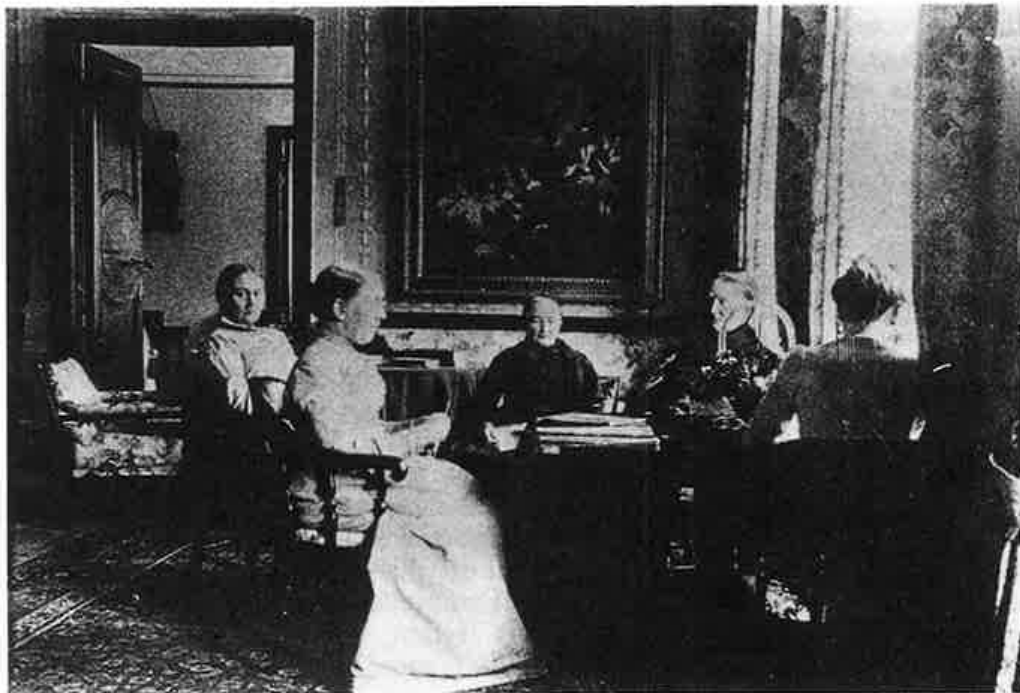
hänen jälkeensä — MONREPOS (suom. minun leponi). Friedrich toimi lyhyen aikaa Viipurin kuvernöörinä ja hänen Venäjältä lähdettyään tuli Monrepoon isännäksi Ludwig Heinrich (Andrei Lvovitch) Nicolay. Hän oli syntynyt 29.12.1737 Elsassin Strasbourgissa. Opiskellessaan sikäläisessä yliopistossa hän tutustui venäläisiin, joita oli paljon opiskelijoiden keskuudessa. Opiskelunsa päättyessä v. 1760 hän julkaisi ensimmäisen runokokoelmansa "Elegiat ja kirjeet". Hänen maailmankatsomuksensa ja esteettiset mielipiteensä muovautuivat lopullisesti Pariisissa, missä hän vakuuttui valistusaatteista, kuten uskosta järjen voimaan sivistyksen eteenpäinviejänä ja moraalisen kasvatuksen tehokkuudesta sekä kirjallisuuden ja taiteiden siveellisestä voimasta. Poliittinen ihanne oli valistunut ja hyveellinen hallitsija, joka oli filosofien ympäröimä. Tämä kaikki tuli Nicolayn ihanteiksi. Hänen runolliset taitonsa saivat itsensä Diderot'n hyväksynnän.

Kaksi vuotta Nicolay vietti Wienissä Venäjän lähettilään D. Golitsynin sihteerinä. Siellä hän tutustui kuuluisaan italialaiseen runoilijaan P.B. Metastasioon sekä suureen saksalaiseen säveltäjään C.W. Gluckiin; samoin hän solmi ystävyysuhteen sinne saapuneeseen nuoreen kreiviin S. Vorontsoviin. Pian tämän jälkeen hän kierteli eri puolilla Eurooppaa seuranaan Pietarin tiedeakatemian presidentti K. Razumovskij ja Moskovan yliopiston kuraattori I. Schuvalov. Kiertäessään Italian, Sveitsin, Etelä-Saksan ja Ranskan Nicolay täydensi tietojaan näiden maiden taiteesta ja kirjallisuudesta. Englannissa hän sai kirjeen kruununperijä Paavalin opettajalta kreivi N. Paninilta, joka pyysi häntä viisitoistavuotiaan suuriruhtinaan logiikan opettajan virkaan. Tämä tarjous ratkaisi hänen tulevaisuutensa.

Vuonna 1769 Ludwig Nicolay saapui Venäjälle jäädäkseen sinne ainiaaksi sitoen itsensä tähän maahan, kuten hän asian ilmaisi, verisitein. Pietarissa hänelle avautui mahdollisuus käyttää ansiokkaasti hyväksi omia tietojaan ja toteuttaa opettajiensa ideat.

"Meidän pieni saksalainen", kuten häntä nimitti Diderot, pidättäytyi alusta alkaen Katariina II:n hovin poliittisesta pelistä. Hänellä oli korkea tavoite: Venäjän tulevan hallitsijan kasvatusta. Nicolay neuvoi oppilastaan luonnon lakien, politiikan ja historian kysymyksissä, hän omisti suuren huomion siveellisyydelle. Filosofisessa runossaan "Kauneus", jonka hän kirjoitti kruununperijälle, kauneuden perikuvana on hyväntekijä jalon vanhuksen hahmossa.

Paninin kannattajien toiveet v. 1772 täysi-ikäisyyden saavuttaneen Paavalin saattamiseksi valtaistuimelle — kuten tunnettua — epäonnistuivat. Seuraavana vuonna Paavalin mentyä naimisiin Nicolaysta tuli suuriruhtinasparin henkilökohtainen sihteeriksi ja v:sta 1776 hän toimii samassa virassa Paavalin toisen vaimon, kirjallisuuden ja taiteiden suosijan Maria Fedorovnan aikana. Nicolay liittyy pieneen valikoitujen henkilöiden piiriin, joka kokoontuu kirjallisuuden lukemiseen, keskusteluun ja musisoimaan. Hän tapaa Pietariin saapuneen Diderot'n, vierailee usein Falconet'n työpajassa, jossa tämä viimeistelee Pietari Suuren patsasta. Vuonna 1773 ilmestyy hänen kaksiosainen runo- ja proosakokoelmansa, sekä vuosien 1776 ja 1786 välillä yhdeksänosainen valittujen teosten sarja. Kokoelmaan kuuluu mm. satuja, elegioita, runoja ja epigrammeja. Erityisen kuuluisiksi tulivat hänen romanttiset runomuotoiset ritarisatunsa, jotka on tehty italialaisten renessanssin klassikoiden Arioston ja Bojardon eepillisten runoelmien pohjalta. Kuinka kirjailija ja runoilija Nicolay kuuluu saksalaiseen kirjallisuuteen?

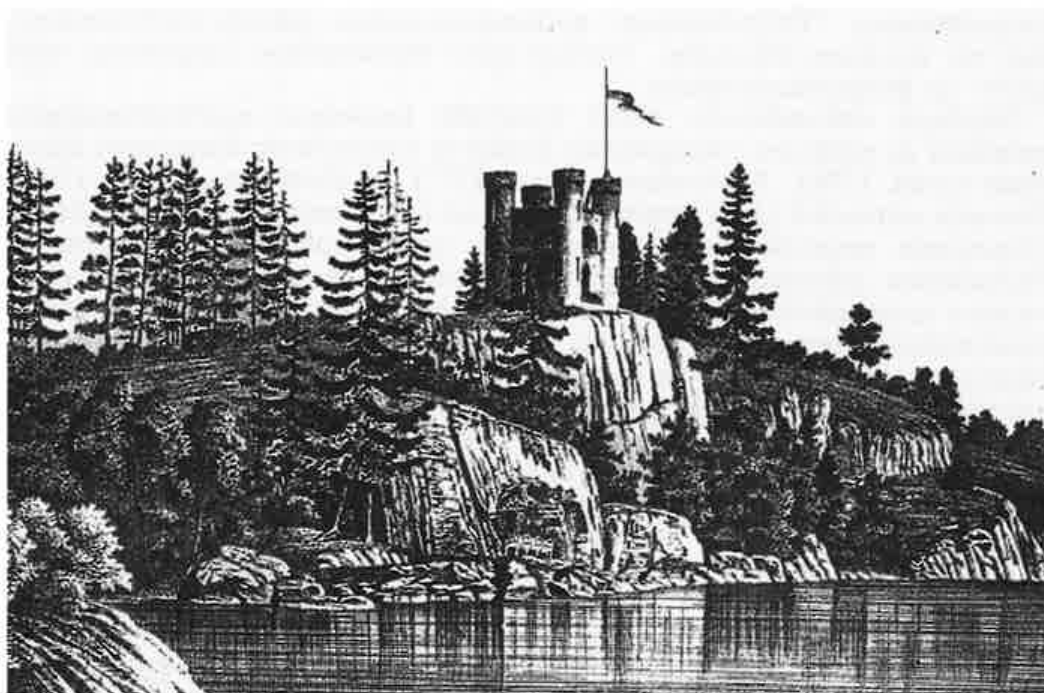
Sisänäkymä kartanosta

Aikalaiset totesivat hänen taiteensa liittyvän kuuluisaan saksalaisen valistuksen edustajaan Chr. M. Wielandiin. Molemmat kirjailijat valistuneissa hoveissa opettajina, toinen Weimarissa ja toinen Pietarissa; he asettivat tehtäväkseen vuosisadan aatteiden toteuttamisen käytännössä, "järkevä" kasvatuksen antamisen valtakunnan siveelliselle hallitsijalle.

Kruununperillisen ja hänen vaimonsa Euroopan matkan aikana (1781—1782) Nicolayn pedagogiset ponnistukset saivat tunnustuksen: "venäläisessä Hamletissa" ihmiset näkivät korkeastioppineen, itsensä kehittämiseen pyrkivän ihmisen. Pariisissa Nicolay viimeisen kerran tapaa Diderot'n ja Falconet'n. Ermenonvillessä matkalaiset tuovat kukkia Rousseau'n haudalle. Huhtikuun 10 p:nä 1782 Goethelle ja Nicolaylle keisari Joosef II myönsi aatelisarvon suuriruhtinaan erikoispyynnöstä.

Nicolay osoittautui olevansa eräs harvoista Paavalin kasvattajista, jotka saivat elää nähdäkseen hänen kauan odottamansa valtaistuimelle nousun. V:n 1796 lopulla Paavali palkitsi hänet paroonin arvolla ja nimitti hänet jäseneksi kabinettiin jättäen hänet keisarinnaan yksityissihteeriksi.

Vuonna 1798 hänestä tulee Pietarin Tiedeakatemian presidentti jatkaen valistajantyötään. V:n 1801 vallanvaihdon jälkeen Nicolay luovutti Aleksanteri I:lle ehdotuksen akatemian uudistuksesta sekä uudesta ohjesäännöstä. Hänet nimitettiin 18.3. 1802 akatemian ohjesääntöä valmistelevaan komiteaan, joka olennaisesti laajentaisi akatemian oikeutta olla teoreettisten tutkimusten keskus ja antaisi sille muutamia erioikeuksia. Akatemialle määriteltiin päätehtäviksi tietojen täydentäminen, teorian hyödyntäminen sekä kokemusten ja havaintojen hyväksikäyttö. Uuden ohjesäännön useat

Ludwigstein rannan puolelta

määräykset perustuivat Nicolayn ehdotuksiin. Ne ottivat huomioon mm. tarpeen julkaista tieteellisiä teoksia ensisijaisesti venäjänkielisinä, akatemian laajan tutkimusretkitoiminnan, uusien tieteellisten laitosten kuten kemian laboratorion, kasviopin, eläintieteellisen ja mineralogian museoiden perustamisen sekä akatemian vakinaisten rahavarojen lisäämisen yli kaksinkertaisesti. Uusi ohjesääntö määritteli myös presidentin toimen: hän on akatemian oikeuksien puolustaja ja sen velvollisuuksien täytäntöönpanon valvoja. Nicolayn toiminta vastasi täydellisesti näitä vaatimuksia, se "toi hänelle ansaitun muiston sekä osoitti monta kertaa, että Nicolay oli korkeastioppinut ja Venäjälle uskollinen henkilö". Uusi ohjesääntö vahvistettiin v. 1803 sen jälkeen kun Nicolay jätti akatemian. Myöhemmin — virkaeronsa jälkeen — hän kirjoitti Lontooseen S. Vorontsoville: "Jotkut neuvoivat minua luopumaan aikeestani ja pitivät minulle pitkiä puheita siitä, että pysymiseni virassa — muutamista hetkellisistä ikävyyksistä huolimatta — voi uudelleen tuoda minulle kunnioitusta ja hyötyä sekä siitä, että tulen aina ikäyvästymään täydellisessä eristäytyneisyydessä sen ajan jälkeen, jonka olen hovissa toimien elänyt . . . He eivät tunne muuta elämäntapaa kuin hovielämän eikä muita huveja kuin hovin . . . ainoastaan hyörinä tuntuu heistä oikealta eläältä. Te ymmärrätte hyvin, että ajatustavallani en voi pelätä sellaista hirviötä — ikävyyttä — erotessani virasta enkä olla kovasti mieltynyt hovin turhuuksiin. Minun käsitykseni on koko elämäni ajan ollut diametraalisesti vastakkainen heihin nähden."

Erottuaan virasta Nicolay asettui Monrepohon ja eli siellä elämänsä loppuun saakka täysin antautuen kirjallisuuden harrastukseen ja puiston

järjestämiseen. "Palladiolaisen" uudisrakentamisen jälkeen kartanorakennus sai nykyisen ulkonäön. Nicolay siirsi Monrepohon kirjastonsa sekä taulu- ja gravyyrikokoelman.

Nicolayn virkatehtäviin olivat Venäjällä kuuluneet suuriruhtinasparin palatsien ja puistojen rakentamista koskevat kysymykset: Kamennyi ostrovissa (v:sta 1776), Pavlovskissa (v:sta 1777) ja Hatsinassa (v:sta 1783). Paavalin sihteerinä ja kirjanpitäjänä hän oli seuraamassa G. Quarenghin ja Cameronin suunnitelmien kehittelyä ja niiden toteuttamista luontoon. Parhaimmat arkkitehdit, taiteilijat, insinöörit ja puutarhurit loivat niinä vuosina ensimmäiset maisematyyliset palatsipuutarhat, joista tuli venäläisen puistotaiteen huomattavia esikuvia. Monrepoon puisto oli uuden omistajan aikana laajennettu nykyisiin rajoihin saakka. Puiston maisemallisen kokonaisuuden muodostamiseen osallistui kuuluisa koristetaiteilija ja arkkitehti P. Gonzago ja erillisten rakennusten luonnokset oli allekirjoittanut T. de Thomon. Monrepoossa määräytyi taidekulttuurinen konseptio, jota Nicolay nimitti romanttisrunollis-maalaukselliseksi puistoksi (romantico-poetico-pittoresque). Se muodostui "mielialan puistoksi".

1700-luvun viimeisillä vuosikymmenillä ilmaantuu maailmantunteen uudet merkit: on asetettava tunne korkeammalle kuin järki. Logiikan ja "yhteiskunnallisen vastuun" ihmisen vastakohtaksi asettuu toisenlainen siveellisesteettinen ihanne, henkisesti rikas, säännöllisyydestä vapaa, maailmaa emotionaalisesti vastaanottava persoonallisuus. "Tunteellinen ihminen", sentimentaalisen kirjallisuuden sankari, kehittyy rajusti venäläisessä kirjallisuudessa 1780-luvun lopussa ja 1790-luvun alussa.

Luonnon suhteen voimistuu "luonnollisuuden ihanne". Ihminen saavuttaa kaikessa täydellisyydessään elämän kauneuden luonnon helmassa sekä sielun ja sydämen puhtauden vapaana maailman sovinnaisuudesta. Aikakauden myötä nousi lyyrillinen näkymä, joka vastasi ihmisen henkistä tilaa, kauneuden ja luonnollisuuden symboli. Autio pohjoinen maisema vastasi mitä parhaiten tätä konseptiota.

Omia esteettisiä periaatteitaan Nicolay ilmensi viimeisimmässä teoksessaan, saksankielisessä runoelmassa, joka ylisti Monrepoota: "Summittaisena heittona putosi tänne kauneuden raaka-aine. Tunnustusta vailla ja hyödyttömänä lepäsi se vielä äskettäin . . . Itsepäisesti ja uutterasti muuttaen sekasorron, puhdistuen, kaunistuen, yhdistuen sen, mikä sijaitsi lähellä, mutta saavuttamattomana oli erillään, eteni yhä kauemmaksi, paljastaen lumoustaan lumouksen jälkeen, sain tällaisen miellyttävän, harmonisen näyn . . . herättää tunteet tarkalla silmäyksellä joka paikassa, arvaten luonnon aikomuksia, tarttuen, ollen sen kanssa saman tien siellä, missä se oli heikko ja ilmeni epäselvästi, terästäen vaikutelmaa, missä se oli vaimennettu, tyhjyyden täyttämiseksi käyttäen hyödyksi taiteen aarteistoa, vaihdellen tunteita näkymien mukaan, yhdistäen niitä pehmein muutoksin, yhdistäen kaiken tämän järjellisesti, tällaista on runoilija-puutarhurin taide.

Paikallisen luonnon kuvaukset on runoelmassa esitetty vielä klassismin perinteellisen runo-opin mukaan, ottaen antiikin mytologian hahmoja (Neptunus, Foibos, Aurora), käyttäen kuvannollisia nimityksiä (Elysiumin kentät, Tarpein kallio). Kokonaisuudessaan siinä muodostavat huomattavan sijan "tunteelliset" aiheet: suloinen ikävä ja hiljaiset kyöneleet ystävän muistomerkin äärellä, ajatukset kuoleman väistämättömyydestä, idyllinen kertomus paimen-Larsin rakkaudesta Sylmia-nymfiin . . . On osoitettu, että

de Broglien muistopatsas

Nicolay eräässä kirjeessään vertaa Monrepoota sentimentaalisuuden luojan J.J. Rousseau'n kuolinpaikkaan Ermenonvilleen. Monrepoon puiston taiteellisen muodon on ennen kaikkea määritellyt Karjalan kannaksen luoteisosan alkuperäinen luonto. Puiston varsinaisen osan muodostaa maakaistale, joka on mahtavan kallioharjanteen ja lahden rosoisten poukamien välissä. Jäätikön tasoittamat pystysuorat tai loivasti veteen laskeutuvat kalliot ja vierinkivien kasaantumukset ovat maiseman kaikkein vaikuttavimpia yksityiskohtia. Kallioiden harjalta avautuu mukaansatempaava näköala lahdelta, tuuhean metsän peittämälle vastarannalle ja kivikkoisille saarille.

Tarvittaessa oli rannat vahvistettu padoin, jolloin muodostui polkujen verkosto. Puiston suunnittelussa oli otettu huomioon pitkäaikaiset kävelyretket; katse kiintyi alati vaihtuviin maalauksellisiin maisemiin. Autiot kalliorannat, joita kasvava puusto peitti, synnyttivät raskasmielisyyttä. Koko järjestelmä, joka muodostui maisemaan liittyvistä aineosista: vertauskuvallinen hautapatsasuurna, puistotie, muistopylväs ja "erakon maja"

loivat kaihomielisen surun tunnelman. Ilmeikkään vastakohdan pohjoiselle luonnolle muodostivat "eksoottiset" paviljongit: kiinalainen huvimaja ja turkkilainen teltta. Puistoon liittyi tiiviisti vieressäoleva valtava viheralue, jonka rajoina oli ainoastaan vierinkivien muodostama aita ja jonka raja-merkitys oli pikemminkin symbolinen.

L.H. Nicolay kuoli v. 1820 83-vuotiaana. Hänen hautauspaikakseen tuli Monrepoon puistossa oleva kallioinen saari, joka sai kantaa hänen nimeään (Ludwigstein) ja joka näin muuttui perheen hautausmaaksi. Monrepoon kukoistuskausi, joka alkoi 1800-luvun alussa, sattui venäläisen kulttuuriromantiikka-ajan kanssa yhteen. Kartanon eksoottiset, pohjoiset maisemat omaksuttiin alkuromantiikan runouden perinteellisen luonteen hengessä. Maiseman eettistä vaikutusta, itse luontoa, aivan kuin Ossianin laulujen hengessä luotua, puiston luojat yrittivät voimistaa sen järjellistä ja taiteellista sisältöä puistorakennelmin. Näin ajatus kallioisesta saaresta perheen hautausmaana sai uskomattoman voimakkaan ilmentymän, romantiikan rakastaman teeman, elämisen päätepisteen. Kiemurtelevien polkujen verkostoon työntyi terävästi suora puistokuja, joka halkaisi puiston mannerosan ja toi lauttalaiturille. Ohitettuaan kapean salmen kävijät joutuivat puiden latvusten varjostamalle paikalle. Graniittiset portaat veivät täältä kallion huipulle. Siellä jyrkanteen reunalla seisoi L. Nicolayn hautapatsas-sarkofagin vierellä pieni, neljän hammaslaitaisen tornin koristeleman keski-

Marienturm

aikaisen linnan näköinen kappeli. Tämä oli romanttisen kävelyretken apoteoosi. Takanapäin — maalliset huolet, edessäpäin — suurenmoinen kuva ikuisesta luonnosta . . .

L.H. Nicolayn poika Paul valitsi diplomaattiuran. Hän vietti monta vuotta Venäjän rajojen ulkopuolella, mutta siitä huolimatta hän jatkoi isänsä aloittamaa työtä. Vuosina 1820—1839 rakennettiin Monrepohon useita rakennelmia, jotka kehittivät romanttista teemaa. Niiden suunnitteluun osallistuivat aikakauden nimekkäimmät arkkitehdit A. de Montferand, A. Stackenschneider ja englantilainen arkkitehti C.H. Tetham.

Tyylikkään monimuotoiset puistorakennelmat antoivat kävelyretkelle ajan ja paikan omalaatuisen matkailuluonteen. Lyhyt ja suora puistokuja, joka alkoi kartanon puisesta "goottilaisesta" sisäänuloportista, jossa oli Nicolay-suvun vaakuna, johti suorakulmaiseen pihaan, jonka oikealla puolella oli kartanorakennus ja vasemmalla erillinen kirjasto. Edempänä avautui näkymä puiston keskusniitylle; laajan lahden sijainnin saattoi vain arvata rantakallioiden takaa. Täydellinen näköala avartui kallion huipulta, joka oli niityn eteläpuolen rajana. Etualalla oli vedenpinta, mutkikas rantaviiva ja ryhmä pieniä saaria. Kallion korkeimmalla kohdalla kohosi harmaasta marmorista tehty obeliski. Kivijalkaan hakatut nimet ilmoittivat, että obeliski oli pystytetty de Broglien prinssien kunniaksi. Ranskalaiset emigrantit, P. Nicolayn vaimon sukulaiset, kaatuivat taistellessaan venäläisessä kaartissa, yksi Austerlitzissa ja toinen Kulmissa.

Edelleen tie kulkee rantapatoa pitkin, joka kiertää venelaiturin, vieden puiston kaakkoisosaan. Täällä sijaitseva saaristomaiseman miniatyyrinäyte mutkaisine ääriveriivoinen ja kapeine salmineen herätti miellelyhtymän Kiinan tai Japanin maisemaan. Arkkitehtuuri kehitti Idän eksoottiset muodot: kiinalaiset kaarisillat, turkkilaisen teltan, kiinalaisen paviljongin nimeltään "Marienturm". Ulkopuolelta kirkkain värein maalattu, sisäpuolelta koristeltu Paavali I:n vaimon Maria Fedorovnan pompeijilaisin, frescotyylisin kuvin. Täällä oli myöskin hänen marmorinen rintakuvansa.

Lyhyen matkan päässä herättää huomiota epätavallinen luonnonkohde, valtava kivilohkare, joka pysyy kallion rinteessä.

Puiston länsiosassa ulkoilureitti kulki jyrkän kallioseinämän juurella. Kivisiä rappusia myöten voitiin nousta sen huipulle, missä seisoj pienen, rokokootyylisen paviljonki "Paulstein" ja joka oli nimetty kartanon isännän mukaan. Tämä oli toinen korkea näköalapaikka, josta avautui puiston rantanäkymä. Kallion juuressa kulkeva polku johti "Sylmia-nymfin" lähteelle. Kansan perimätiedon mukaan sillä oli parantavia ominaisuuksia. Pieni, graniittinen allas oli kolmelta puolelta metalliristikolla ympäröity, sen neljännellä sivulla oli seinä, jossa oli syvennys. Siinä oli Narsissos-patsas makuuasennossa. Paluumatka kulki rantaa pitkin, seuraten sen ääriveriivoja. Varjoisa polku vei kauas, lahteen ulottuvaan niemenkärkeen, missä seisoj puinen "kreikkalainen" temppeli, kahden lehväisen tammen kehystämänä. Temppelin sisällä oli Neptunuksen patsas. Täältä aukeni vaikuttava näkymä puiston länsiosan solmukohtaan — Ludwigsteinin saareen.

Monrepoon maisemat saivat romantikoilta haltioituneen arvioinnin. "Lumous oli kertakaikkinen; meidän mielikuvituksemme on viritetty . . . tämän taikapuiston ihmeellinen kauneus loi minulle uusia selittämättömän ihmeellisiä haaveita . . .", lausui romantiikan kuuluisa teoreetikko O. Somov omista vaikutelmistaan, kun hän tutustui puistoon vuonna 1829.

Sylmian lähde

Rantanäkymä

"Olen paljon nähnyt puistoja Euroopassa, mutta sanonpa . . . täysin vakuuttuneena, että en ole vielä tähän päivään asti nähnyt mitään, mikä olisi tämän kaltainen . . . sen on luonut itse luonto, omassa leikkisässä oikussaan ja se on antanut ihmisille vain keinoja käyttää hyväkseen jo valmista."

Monrepon puiston "nimetylle" puistokujalle on antanut nimensä Dennis Davydov, joka muisteli "ossiaanisia keskusteluita" rovioiden äärellä, pilvisen taivaan alla". Batjuschkovilla on tauluja Suomesta, jotka ovat tyylieltyjä Ossianin laulujen henkeen ja muinaisskandinaaviseen runouteen. Epäilemättä taulut henkivät vaikutelmista Monrepoossa käynnin jälkeen. Näin hän kirjoitti "kuvat Suomesta" katkelman "Venäläisen upseerin kirjeissä": "Voi olla, että tälle kalliolle, synkkien mäntyjen varjossa, jonka juurella laajenevat järven vedet, voi olla, ystäväni, että tälle kalliolle oli pystytetty temppeli Odinille. Täällä runoilija rakastaa unelmoida entisajoista; täällä mielihyvin joskus kuuntelee myrskyn ääntä, mielellään katselee pilviä, nopeasti liitäviä synkällä taivaanrannalla . . ."

Erinomaiset rivit Baratynskij'n "Eddasta" sekä hänen lyyrillinen sarjansa Suomesta eivät sattumalta ole niin soinnukkaat Monrepon puiston herättämien mielialojen kanssa. Pietarilaisen kynäilijän A. Grenin kertoman mukaan Baratynskij usein vieraili tässä puistossa ja pohti täällä omaa "Eddaansa". Tämän "suomalaisen kertomuksen" sankarittaren (jonka "vaaleansiniset silmät ovat kuin suomalainen taivas") runoilija sijoittaa maisemapaikkaan, joka puhuu meille Monrepoosta:

*Karu paikka, sen kauneutta
Säikähtäen, katseet kummastelevat;
Vuorilla kivisillä siellä
Kohosivat kiviset vuoret;
Sinertäen, kohoavat taivaaseen saakka
Näiden omapäiset järkäleet;
Niiden yllä humisee mäntymetsä;
Niistä kohisten valuvat vesiputoukset;
Siellä ei laakso ilahduta silmiään;
Graniittilaavalla on se valettu;
Pää on peitetty suruisalla sammaleella,
Valtavana vartijana seisoo
Sen päällä pyramidimainen graniitti;
Katse harhailee rosoisella kalliolla;
Tulokkaan täyttää levottomat ajatukset:
Eivätköhän maailman alusta ole maanneet
Sen edessä kolkot rauniot?*

1800-luvun puolivälissä romantiikka lakkaa olemasta pääsuuntana sekä kirjallisuudessa että venäläisessä kartanokulttuurissa, eikä Monrepon puistoa ruveta pitämään ainoastaan ossiaanilaisen runouden kulissina, vaan kuuluisien suomalaisten runojen toimintapaikkana. Viipuri, joka sijaitsee muinaisen Venäjältä Suomeen kulkevan maantien varrella, kuului vuodesta 1812 Suomen Suuriruhtinaskuntaan. Täällä alkoi venäläisten tutustuminen tähän paikkaan, sen luontoon ja sen kansan kulttuuriin. Sen lisäksi, että

Ote J.J. Mettenleiterin taulua v:lta 1796.

venäläinen seurapiiri tutustui suomalaiseen kulttuuriin ja erikoisesti karjalais-suomalaiseen eepokseen, taiteellisuudelle painoi leimansa kalevalaisuus. Kirjailija ja opettaja A. Miljukov kuvasi sitä kirjoituksessaan "Kuvaukset Suomesta" (v:lta 1865) seuraavasti: "Mon-Repos ei vastaa ollenkaan puistokäsitettä, ei edes romanttiseen tyyliin tehtyä. Se on omintakeinen niin kuin Suomen luonto ja alkuperäinen kuin suomalainen kansanrunous . . . Mutta paras paikka on puiston perällä, missä lahden rannalla pienessä solassa seisoo Väinämöisen patsas suurten kallioiden ympäröimänä. On mahdotonta löytää runollisempaa paikkaa suomalaisen runouden jumalalle: ympyränmuotoisena näyttäytyvät ikivanhat graniitit, joita harmaa ja vihreä sammal peittää, synkät männyt ja kuuset tiheästi punotuin oksin ja alhaalla kiemurtelevan lahden liikkumattomat vedet. Täällä on koko Suomi pienoiskoossa synkkine runoineen . . ."

Väinämöisen kipsipatsas, joka oli valettu Pietarissa tanskalaisen kuvanveistäjän G. Borupin mallin mukaan, oli pystytetty puistoon v. 1831, neljä vuotta aikaisemmin kuin E. Lönnrotin Kalevala ilmestyi. Patsaasta tuli yksi kaikkein ensimmäisiä kirjallisuuden sankareille pystytetyistä muistokivistä. Elimellisesti liittyen "kalevalaiseen" metsäympäristöön, aivan veden äärelle ulottuvien kallioiden juurelle, se oli aivan kuin elävä havaintokuva kuuluisista runoista. Vuonna 1873 rikotun Väinämöisen patsaan paikalle pystytettiin uusi veistos, jonka tekijä oli suomalainen kuvanveistäjä Joh. Takanen. Vuonna 1879 aikakauslehti "Russkaja retsch" (suom. "Venäläinen puhe") julkaisi runon, joka niinkään ei ole omistettu Kalevalalle, vaan itse asiassa Nicolayn kartanossa seisovalle patsaalle.

1800-luvun toisella puoliskolla Monrepoon kartanonmaita alettiin antaa vuokralle ja vähitellen alueen eteläosa muuttui esikaupunkialueeksi. Saaren metsäisessä pohjoisosassa luonto säilyi koskemattomana. Vuonna 1921 suurin osa kartanon maista pakkolunastettiin ja L.H. Nicolayn suvun jälkeläisille jäivät kartanorakennukset ja puisto.

Kahden viimeisen sodan puistolle aiheuttamat tuhot olivat vähäiset. Asiakirjojen mukaan kaikki kartanorakennukset säilyivät. Menetykset alkoivat myöhemmin. Vuonna 1945 Monrepoosta tehtiin S.M. Budennyin nimeä kantavan sähkötekniikkayhteysien sota-akatemian lepokoti. Kun v. 1952 suojeltiin kartanorakennukset arkkitehtoonisina muistomerkkeinä, niin jo silloin olivat tuhoutuneet kiinalainen paviljonki, Neptunuksen temppeli, "Paulsteinin" paviljonki, sisään tuloportti, hautasaarelle johtava lossi ja puiston sillat. Puistokulttuuri oli kadonnut. Hautasaaren haudat oli ryöstetty ja tuhottu. Kartanorakennukseen oli perustettu lastentarha ja alkuperäiset interiöörit olivat tuhoutuneet. Kirjastorakennuksesta oli tehty monihuoneinen asuintalo.

Vuonna 1830 O. Somov kertomuksessaan "Neljä päivää Suomessa" kuvasi, miten hänen kävellessään Monrepoon puistossa A. Delvigin, M. Glinkan ja A. Kernin seurassa viipurilaisen majoitusliikkeen johtajan tytär säählitteli sitä, että Monrepoon puistossa ei ollut sunnuntaisin musiikkia. "Jumala varjeloon siitä! ajattelimme yksimielisesti", lopettaa Somov. Vuonna 1954 Mottin tyttären unelma toteutui: Monrepos sai kulttuuri- ja lepopuiston aseman. Joukkotapahtumat kuten urheilukilpailut tuottivat

Tanskalaisen kuvanveistäjän Borupin veistos Väinämöinen (L. Jacotet'n piirros)

paljon vahinkoa, kuten myös niityille ilmestyneet huvilaitteet ja kesälava. Monrepoon romanttinen maisema, surumielisten kävelyretkien paikka, täyttyi joukko-optimismin sävelin. Asianmukaista hoitoa vailla olevassa puistossa tapahtui lisäksi korvaamattomia muutoksia. Eri alueilla muuttui vähitellen istutusten suoma näköala sekä puiston asema vääristyi.

Yritys asian parantamiseksi tehtiin v. 1960. Monrepoon kartanorakennusten ja puistorakennelmien kokonaisuus julistettiin tasavallan historialliseksi ja kulttuurimuistomeriksi. Alueen ydinkeskustan lisäksi siihen liitettiin arvokas luonnon maiseman vyöhyke, joka koostui kahdesta laajasta alueesta yhtyen kiinteästi historialliseen ydinkeskustaan.

Viime vuosina muistomerkin kunto herätti vakavaa huolestuneisuutta. ”Leningrazhdanproektin” viipurilaisen haaraosaston v. 1973 laatima tekninen suunnitelma puiston uudelleen kunnostamisesta ja entisöinnistä perustui sen säilymiseen lepopuistona eikä tämä suunnitelma ratkaissut ongelmien kokonaisuutta. Lisäksi rahoituksen puutteessa ei saatu valmistetuksi työasiakirjoja. Sillä välin Monrepoon puisto jatkuvasti rappeutui lisää. Oli raivattu koivupuistokuja, joka vei hautasaarelle, oli uudelleen rakennettu

Monrepoon kartanon ulkoportin keskusosa.

laituri keskusniityn rannalle ja asfaltoitu kartanon päätie. Kartanon puiset rakennukset rappeutuivat vähitellen. Puistokartanon säilyminen vaikeutui siitakin syystä, että sen alueella oli neljä käyttäjää eri hallintoelimistä.

Samoin rappeutui luonnonmaisemavyöhyke. Kalliokiipeilyn omatoiminen joukkoharjoittelu aiheutti puiden kuolemaa ja alueen roskautumista sekä vaurioitti kallion ohutta maakerrosta. Vesistöä olisi täytynyt ruopata, koska mantereen ja hautasaaren välinen salmi oli liejuuntunut ja kasvanut melkein umpeen.

Oli selvää, että ei ollut käytettävissä riittävästi varoja välttämättömiin restaurointeihin ja hoitotoimenpiteisiin eikä puistoa voitu nimittää venäläisen ja kansainvälisen kulttuurin huomattavaksi muistomerkiksi, yhdeksi harvoista kalliopuistoista maailmassa.

Kysymyksen Monrepoon kohtalosta esitti akateemikko D.S. Lihatshev artikkelissaan ”Tämä on tarpeellista meille ja jälkeläisillemme” (”Neuvosto-kulttuuri” 16.10.1984). Siinä korostettiin, että muistomerkki säilyisi vain siinä tapauksessa, että se muutettaisiin historiallis-arkkitehtooniseksi ja luonnonpuistomuseoksi. Tälle olisi kaikki edellytykset, sillä puistomaisema oli kokonaisuudessaan säilynyt, samoin kuin teiden ja polkujen verkosto, kartanorakennukset ja erilliset puistorakennelmat, Valtion Eremitaasin varastoista löytyisi Monrepoosta olevia alkuperäisiä taideaineita ja siellä oleva arvokas historiallinen materiaali antaisi mahdollisuuden näyttelyn järjestämiseksi.

Yli kolme vuotta tarvittiin D.S. Lihatshevin aatteen toteuttamiseksi. Tarvittavien asiakirjojen valmistelu luonnonpuistomuseon perustamiseksi oli annettu VSFNT:n Kulttuuriministeriön Leningradin alueen toimeenpanevan komitean Kulttuurihallinnon tehtäväksi. Kulttuurihallinnon toimetommuuden takia työ suoritettiin Viipurin kaupunkiosaston VOOPKin arkkitehtijaoston voimin. Aloiteryhmän jäsenenä olivat arkiston vanhempi tiede-työntekijä E. Abakshina, arkkitehdit D. Friedland ja A. Shver sekä tämän artikkelin kirjoittaja. Paljon voimia ja tarmoa sijoitti ryhmätyöhön Viipurin kaupunkiosaston VOOPKin vastuunalainen sihteeri M. Kozhekina. NKP:n Viipurin kaupungin komitea puolsi aietta perustaa luonnonpuistomuseo.

Nopeasti oli valmistettu ja hyväksytty koko käytettävissä ollut asiapaperiaineisto, joka oli tarpeen VSFNT:n Ministerineuvoston käsittelyä varten. Siinä korostettiin erityisesti sitä, että pikaiset toimenpiteet, esisuunnittelu ja tutkimustyöt, työsuunnitelman laatiminen, sisällyttäen kaikki siihen liittyvät osat: maiseman kuntoonsaattaminen, vesistön ruoppaaminen ja muistomerkkin restaurointi — ottaen huomioon työsuoritusten järjestys — olisi heti suoritettava. Vaikka asiapaperiaineisto oli toimitettu Leningradin alueen toimeenpanevan komitean Kulttuurihallinnolle, sille ei käytännöllisesti katsoen tehty mitään. Lisäksi Kulttuuri- ja lepopuistokeskuksen säilyttäminen entisellään, mitä vaativat Viipurin eri yhteiskuntapiirit, sai järjestettömän rohkaisun, kun v. 1986 tämän samaisen Kulttuurihallinnon toimesta N.I. Kalininille omistettu Kulttuuri- ja lepopuistokeskus palkittiin Neuvostoliiton Yleisliittolaisten Kansantaloudellisten Saavutusten toisen luokan kunniakirjalla ”puistoalueiden arkkitehtuurin ja hyväkuntoisuuden kehittämisestä”.

Virastokankeuden johdosta aloiteryhmän jäsenten oli pakko kääntyä NKP:n Keskuskomitean puoleen, jossa jälleen kerran kiirehdyttiin toimenpiteitä muistomerkkin pelastamiseksi. VSFNT:n Ministerineuvoston päätös

n:o 30 22.1.1988 koskien "Park Monrepos" -nimisen historiallis-arkkitehtonisen ja luonnonpuistomuseon organisaatiota oli ensimmäinen askel tässä tärkeässä työssä. Tällä hetkellä näkyy myös muita muutoksia: monet niistä, jotka ennen osoittivat skeptisyytensä tai luonnonpuistoa torjuvia ajatuksia, ovat muuttaneet mielipiteensä.

Tällä hetkellä tehtävänä on Monrepoon kehittäminen, joka turvaisi muistomerkin täysipainoisen olemassaolon kulttuuriarvojemme joukossa. Monrepoon kunnostaminen tulee vaatimaan paljon aikaa ja varoja. Kaikki projektipäätökset tulee nojata tarkkaan tieteelliseen perusteluun, muistomerkin historiallis-arkkitehtooniseen ja luonnon tutkimiseen. Niiden menestyksellinen käyttö voi monessa suhteessa riippua johtajiston, ammattimiesten ja eri yhteiskuntapiirien yksimielisestä toiminnasta.